

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних, професора, члена-кореспондента Національної академії правових наук України, заслуженого юриста України Гетьмана Євгена Анатолійовича – на дисертацію Калініченко Любові Василівни на тему: «Адміністративно-правовий механізм реалізації цифровізації судочинства в Україні», подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 — адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

Актуальність теми дисертаційного дослідження. В умовах сьогодення актуальність та своєчасність дисертаційного дослідження Калініченко Любові Василівни не може викликати жодних сумнівів, адже цифровізація судочинства в Україні є надзвичайно важливим кроком з точки зору забезпечення ефективності, прозорості та доступності правосуддя. У сучасному світі, де цифрові технології проникають у всі сфери життя, правова система не може залишатися осторонь цих процесів. Впровадження цифрових інструментів у судову практику дозволяє усунути значну частину бюрократичних бар'єрів, прискорити розгляд справ і зменшити навантаження на суддів та працівників апарату суду. Це, у свою чергу, сприяє підвищенню довіри громадян до судової системи, адже прозорі процеси та можливість відстежувати перебіг справ онлайн мінімізують корупційні ризики та суб'єктивний вплив на прийняття рішень. Крім того, цифровізація відкриває нові можливості для забезпечення рівного доступу до правосуддя, особливо для мешканців віддалених або тимчасово окупованих територій, осіб з інвалідністю чи тих, хто не має змоги особисто бути присутнім на судовому засіданні. Завдяки впровадженню електронного суду, дистанційних засідань, електронного документообігу та інших сервісів, учасники процесу можуть швидше і зручніше взаємодіяти з судовими органами, не витрачаючи час і ресурси на фізичне подання документів чи присутність у залі суду.

Таким чином, не викликає сумніву, що дисертація Калініченко Любові Василівни на тему: «Адміністративно-правовий механізм реалізації цифровізації судочинства в Україні» є актуальною та своєчасною.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до: Концепції розвитку електронного урядування в Україні, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017 року № 649-р; Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 року № 67-р; Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 року № 1556-р.; Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, затвердженої Указом Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до Плану науково-дослідницької роботи Науково-дослідного інституту публічного права на тему «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 0120U105390).

Об'єкт та предмет дослідження сформульовані вдало та відповідають встановленим вимогам. Зокрема, *об'єктом дослідження* є суспільні відносини, які виникають у процесі реалізації цифровізації судочинства в Україні. В свою чергу *предметом дослідження* є адміністративно-правовий механізм реалізації цифровізації судочинства в Україні (с.18–19).

В дисертації чітко визначено *мету* дослідження, яка полягає у тому, щоб на підставі аналізу наукових поглядів учених, норм чинного законодавства та практики його реалізації з'ясувати сутність і висвітлити особливості адміністративно-правового механізму реалізації цифровізації судочинства в Україні, на основі чого сформулювати теоретично обґрунтовані пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення адміністративного законодавства, яке регулює суспільні відносини в

досліджуваній сфері суспільного життя. На виконання окресленої мети дисертантом чітко сформульовано та вирішено завдання дослідження, зокрема: визначити сучасний стан цифровізації системи правосуддя в Україні; удосконалити поняття та висвітлити значення цифровізації судочинства в Україні; проаналізувати принципи цифровізації судочинства; сформулювати дефініцію поняття адміністративно-правового механізму реалізації цифровізації судочинства в Україні й виокремити його елементи; схарактеризувати нормативно-правові засади реалізації цифровізації судочинства, з'ясувати місце серед них норм адміністративного права; окреслити коло суб'єктів реалізації адміністративно-правового механізму цифровізації судочинства; встановити адміністративно-правові інструменти реалізації цифровізації судочинства; узагальнити зарубіжний досвід цифровізації судочинства й опрацювати можливості його використання в Україні; запропонувати шляхи вдосконалення правових та організаційних засад цифровізації судочинства (с.18).

Нормативно-правовим підґрунтям дослідження є Конституція України, ратифіковані у встановленому законом порядку міжнародні договори й угоди, а також низка законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів, норми яких спрямовані на закріплення нормативно-правових основ здійснення цифровізації судочинства. *Науково-теоретичне підґрунтя* становлять праці фахівців адміністративного, конституційного права, а також інших галузевих дисциплін. Крім того, опрацьовано дослідження представників інших наукових дисциплін, зокрема: теорії держави і права, соціології, філософії, психології тощо. *Інформаційну й емпіричну основу* дослідження становлять публікації в науково-періодичних виданнях, довідкові матеріали тощо.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, дисертаційне дослідження є однією з перших після початку повномасштабного вторгнення спроб комплексно, на монографічному рівні з'ясувати сутність й особливості адміністративно-правового механізму

реалізації цифровізації судочинства в Україні, що надало можливість комплексно опрацювати напрями вдосконалення адміністративного законодавства, що регулює суспільні відносини в досліджуваній сфері суспільного життя (с.19).

У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень і висновків, зокрема:

– удосконалено класифікацію форм реалізації цифровізації судочинства, які запропоновано поділити на: 1) нормативно-правові: правотворчість, правореалізація, правозастосування, адміністративний договір; 2) організаційно-управлінські: формування та функціонування електронних платформ (ЄСІТС); дистанційне правосуддя; електронний документообіг; автоматизований розподіл справ (с.23);

– узагальнено, що сучасний стан цифровізації системи правосуддя в Україні має позитивні тенденції, які вже суттєво впливають на роботу судової системи країни. Цифровізація актуалізує судову владу відповідно до викликів сьогодення, змінюючи особливості функціонування її органів не тільки в організаційному контексті, а й у межах здійснення процесуальної діяльності. Однак, попри всі зрушення, акцентовано на тому, що технологічний прогрес у досліджуваній сфері не віднайшов логічного завершення. Він досі триває та полягає в пошуку нових шляхів цифровізації системи правосуддя й удосконалення за рахунок цього вирішення судами юридичних спорів, а також захисту прав і свобод людини й громадянина (с.69);

– встановлено, що принципи цифровізації судочинства – це сукупність керівних, основоположних, осмислених і визначених у суспільстві ідей, правил й усвідомлень, відповідно до яких скеровується правове регулювання суспільно-правових відносин, що виникають у сфері організації та безпосереднього здійснення процесу цифровізації національного судочинства. До переліку відповідних принципів віднесено такі: верховенства права, законності, сприяння гласності та відкритості судового

процесу, забезпечення гуманізму та рівності судочинства, цифрового суду за замовчуванням, а також принципів науковості й модернізації (с.72);

– з’ясовано, що адміністративно-правовий механізм реалізації цифровізації судочинства в Україні – це регламентована нормами чинного законодавства поліаспектна, цілеспрямована, офіційна адміністративна діяльність суб’єктів публічної влади щодо організації, забезпечення та впровадження новітніх цифрових, комп’ютерних технологій, інформаційно-технологічних систем і методологій, а також створення умов для їх правильного й ефективного використання в роботі судів, інших органів судової гілки влади, а також процеси безпосереднього здійснення судочинства. До переліку ключових елементів цього механізму віднесено: нормативно-правові засади цифровізації; суб’єктів реалізації відповідної діяльності; об’єкт адміністративно-правового механізму; адміністративно-правові форми та методи (с.126-127);

– обґрунтовано, що в розрізі представленої в роботі проблематики адміністративний договір – це різновид правової взаємодії між суб’єктами публічної влади й іншими учасниками правовідносин (які виникають у досліджуваній сфері суспільного життя), що здійснюється на основі домовленості, укладеної в межах публічно-правової компетенції. У контексті цифровізації судочинства адміністративний договір набуває нових форм і значення, адже в ньому визначено умови цифрової взаємодії, обсяг технічних зобов’язань, відповідальність сторін за належне функціонування цифрових сервісів судочинства, порядок захисту інформації, строки й обсяги надання послуг тощо. Отже, цей правовий інструмент дає змогу забезпечити правову визначеність, прозорість й ефективність у процесі цифрової трансформації судової системи (с.130);

– зазначено, що першочерговим кроком у межах удосконалення правових засад цифровізації судочинства має бути подолання проблем, які містять процесуальні кодекси України. У цьому контексті вбачається необхідним у відповідних нормативних документах закріпити положення

щодо: а) гарантування можливостей особам дистанційного доступу до правосуддя; б) визначення чітких підстав для відмови/дозволу участі в дистанційному режимі (зокрема відеоконференції); в) спрощення технічних і правових бар'єрів для онлайн-участі (передусім для адвокатів, сторін з віддалених регіонів або зон ведення бойових дій) (с.164).

— аргументовано, що кібербезпека є ключовим елементом функціонування цифровізованої системи судочинства, адже судові органи оперують надзвичайно чутливою інформацією, яка охоплює персональні дані, матеріали кримінальних і цивільних справ, а також внутрішню службову інформацію. Порушення безпеки таких даних може призвести не лише до втрати довіри до судової влади, а й до серйозних правових наслідків, зокрема порушення прав учасників процесу та зриву розгляду справ. У контексті цифровізації судочинства необхідно вдосконалювати кібербезпеку шляхом підвищення стійкості інформаційних систем до зовнішніх і внутрішніх загроз. Це потребує модернізації інфраструктури, упровадження сучасних засобів шифрування та багаторівневої аутентифікації доступу до електронних ресурсів судів. Увагу слід зосередити на безперервному моніторингу кіберзагроз і розвитку механізмів реагування на інциденти, що дасть змогу оперативно локалізувати й мінімізувати можливі збитки. Також важливо забезпечити постійне навчання та підвищення рівня обізнаності суддів, працівників апаратів судів і технічного персоналу щодо основ інформаційної безпеки, адже саме людський фактор часто стає найслабшою ланкою в захисті систем (с.166-167).

В роботі містяться й інші цікаві, як з практичної точки зору, так і з теоретичної, пропозиції та рекомендації.

Разом із тим, дисертація не позбавлена певних недоліків та суперечливих положень, які потребують додаткових пояснень та уточнень, зокрема:

1. Так, на сторінці 38 дисертантка вказує, що в умовах сьогодення сучасний стан цифровізації системи правосуддя в Україні має позитивні

тенденції, які позитивно позначаються на роботі судової системи країни. Цифровізація актуалізує процеси вдосконалення судової влади відповідно до викликів сьогодення, змінюючи особливості функціонування її органів не тільки в організаційному контексті, а й у межах здійснення процесуальної діяльності. Разом із тим, попри позитивне ставлення до розвитку ери цифровізації правосуддя, авторці варто було виділити проблеми, без розв'язання яких електронне правосуддя не зможе розвиватися.

2. Розглядаючи теоретико-методологічні засади функціонування механізму реалізації цифровізації судочинства в Україні, було б цілком логічним, якби авторка виділила окремий підрозділ, присвячений характеристиці мети, завдань та функцій здійснення відповідної діяльності.

3. Окремі висновки авторки носять суто декларативний характер. Наприклад, на сторінці 128 дисертантка вказує, що значення Кабінету Міністрів України в контексті цифровізації судочинства полягає в тому, що цей суб'єкт забезпечує проведення державної політики за цим напрямом. Саме актами Кабінету Міністрів України затверджують численні концепції та стратегії, які визначають пріоритети, вектори й вимоги до діяльності із трансформації роботи безпосередньо судів, а також інших органів судової гілки влади. Такий підхід, як вбачається, не характеризує специфіку роботи Кабінету Міністрів України саме за досліджуваним у роботі напрямком.

4. Вважаємо, що робота значно б виграла, якби дисертантка, з огляду на сучасні реалії, окрему увагу приділила подальшим шляхам вдосконаленню електронного судочинства саме в умовах воєнного стану в Україні, введеним Указом Президента України від 24 лютого 2022 року.

5. Опрацьовуючи шляхи вдосконалення правових та організаційних засад цифровізації судочинства, здобувачка неодноразово звертає увагу на нерівності доступу різних категорій громадян до цифрових ресурсів, в тому числі й електронного судочинства. Вказане явище у науковій літературі, зазвичай, визначається як «цифровий розрив». А відтак, хотілося б уточнити

позицію дисертантки щодо розуміння даної наукової категорії та важливості її законодавчого закріплення.

Вищенаведені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку виконаної дисертанткою роботи і в певній мірі носять характер побажань.

Автореферат дисертації відповідає її змісту та повністю відображає основні положення і результати дослідження. Дисертацію та автореферат оформлено відповідно до встановлених вимог. Ознак порушення академічної доброчесності не виявлено. Зміст дисертаційної роботи висвітлений достатньо повно, виклад запропонованих в роботі положень базується на ґрунтовному опрацюванні літературних джерел із проблематики дисертаційного дослідження. Авторка сформулювала свої висновки, які здатні стати значним внеском у розвиток вітчизняного адміністративного права.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що викладені в дисертації висновки та пропозиції можуть бути використані у: *науково-дослідній роботі* – з метою проведення подальших теоретико-прикладних досліджень, присвячених адміністративно-правовому механізму реалізації цифровізації судочинства в Україні (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права); *правотворчій діяльності* – задля розроблення нових і вдосконалення чинних нормативно-правових актів різної юридичної сили, норми яких регулюють суспільні відносини, пов'язані із цифровізацією судочинства в Україні; *правозастосовній діяльності* – з метою вдосконалення діяльності суб'єктів, уповноважених на реалізацію адміністративно-правового механізму цифровізації судочинства; освітньому процесі – у процесі розроблення навчальних посібників, підручників, а також науково-методичних і лекційних матеріалів, навчальних програм з дисциплін «Адміністративне право», «Адміністративне судочинство» тощо.

Отже, можна зробити висновок, що дисертаційне дослідження Калініченко Любові Василівни на тему: «Адміністративно-правовий механізм реалізації цифровізації судочинства в Україні» є завершеною

працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують конкретну наукову задачу, яка має важливе значення для науки адміністративного права.

Виходячи із зазначеного, слід вказати, що дисертаційне дослідження повністю відповідає науковій спеціальності 12.00.07 та вимогам Порядку присудження наукових ступенів, а її авторка заслуговує присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 - адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право (08 – право).

Офіційний опонент:

Головний учений секретар

Національної академії правових наук України,

член-кореспондент НАПрН України,

заслужений юрист України,

доктор юридичних наук, професор

Євген ГЕТЬМАН

Підпис Гетьмана засвідчую:

прізвище

Начальник ВК

Дерев'яко